

RAZPRAVE

VMESNA EVROPA – NAŠA REALNOST: KRITIKA OBSTOJEČIH PARADIGEM

AVTOR

Filip Tunjič

Naziv: dr., mag., docent

Naslov: Ministrstvo za obrambo, Center za strateške študije, Kardeljeva ploščad 26, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

E-pošta: filip.tunjic@mors.si

Telefon: 01 471 20 26

Faks: 01 431 80 51

UDK: 32(4)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Vmesna Evropa – naša realnost: kritika obstoječih paradigem

Vmesna Evropa je stalnica naše stvarnosti in relativnega prostora ter negacija geografskega determinizma. Obnovljena Vmesna Evropa je proizvod globalne in evropske reteritorializacije v evropskem in evrazijskem prostoru ter mejišče in prostor prepletanja in medsebojnega prekrivanja krogov dominionov, hegemonij in periferij treh imperialnih osredij v novi evropski geopolitični strukturi. Predpostavka vsaki varnosti je teritorialna stabilnost in zato je njeno bistvo v prostorskih in teritorialnih pojavih, procesih, odnosih in aktivnostih.

KLJUČNE BESEDE

Vmesna Evropa, teritorialnost, teritorij, stabilnost in varnost, reteritorializacija, politična geografija, geopolitika, geostrategija

ABSTRACT

The Europe in Between – our reality: a critique of the existing paradigms

The Europe in Between is our constant space-reality of »relative« space, and negation of geographic determinism. The Europe in Between, being as a product of the global and European reteritorialization processes, is becoming again the frontier-area (borderland) or a »marching lands of Europe« in which dominion, hegemony and periphery territorial circles of interests and impacts of the three imperial cores in the new geopolitical structure are in interlacement, intermingling and covering each other. In these space and territorial dimensions is the essence of the »new« security paradigm of the peoples, nations and states in the »Europe in Between«.

KEYWORDS

Europe in Between, territoriality, territory, stability and security, reteritorialization, political geography, geopolitics, geostrategy

Uredništvo je prispevek prejelo 16. septembra 2002.

1 Uvod

Na prostorske in teritorialne pojave, procese, odnose in aktivnosti je navezana vrsta vprašanj teritorialne identitete in drugih identitet ter varnosti ljudstev, narodov in držav, še posebej tistih v tradicionalno vmesnih, robnih in perifernih območjih, kjer nastajajo, obstajajo in izginjajo male in šibke države. Eno takih območij je Vmesna Evropa. Na tem primeru skušam v članku z vidika politične geografije načeti razpravo o tem kako in v kakšnem obsegu sodobna reteritorializacija kot regeopolitizacija spreminja značaj, vsebino in oblike obstoječih teorij in paradigem geografije v polju politične geografije in politologije varnosti v polju obramboslovja.

Celovitejšega odgovora na ta kar pretanjena vprašanja niti soočanja klasičnih teorij ter strukturalističnih, neostrukturalističnih poststrukturalističnih in postmodernističnih ter drugih globalizacijskih konceptov v članku ni možno ponuditi. Prav tako se je možno samo dotakniti mnogih politično-geografskih, političnih/geopolitičnih, geostrateških, antropoloških, zgodovinskih, obramboslovnih in drugih dimenzij ter metodoloških vprašanj, ki si jih tovrstna vpraševanja sicer zaslužijo v mnogo širšem obsegu.

Pojem Vmesne Evrope je v našem prostoru relativno neznan in dokaj težko sprejemljiv pojem, vendar v zgodovinskem in politično-geografskem okviru ni nov. Je stalnica naše relativne prostorske stvarnosti in evropskih teritorialnih odnosov, le da je bila potisnjena na periferijo naše zavesti. Njeno izginotje sovпада s pregonom geopolitike, ki so jo bili razglasili za motor nacistični teritorialni ideologiji. Kakor da bi pregnali denimo kemijo ali fiziko, ker sta pač razvili bojne strupe, zažigalna in jedrska orožja. Kakorkoli, Vmesna Evropa je bila oblikovana v začetku 20. stoletja povsem konkretno in v konkretnem prostoru, konkretnem zgodovinskem trenutku, povsem jasnih političnih, geopolitičnih in geostrateških koordinatah, s povsem jasno zastavljenimi cilji in nameni. V obdobju bipolarne evropske (evrazijske) ureditve je bila Vmesna Evropa, kot pojem in dejstvo, močno zamegljena. Danes obnovljena Vmesna Evropa znova predstavlja casus belli novih evropskih teritorialnih odnosov in pomemben element prostorskih in teritorialnih razsežnosti stabilnosti, ter varnosti narodov in ljudstev ter držav v njej.

Nova/stara Vmesna Evropa predstavlja negacijo pri nas še vedno prevladujočega geografskega determinizma ali prostorskega »absolutizma«, ki zanemarija dinamično družbenopolitično naravo teritorialnosti. Morebiti je to izraz nehotenega odpora teritorialni ureditvi človeške družbe, vendar gotovo ni znanstveno in družbeno produktivno. Nenazadnje, gotovo ni naključje, da se je prav na predvečer nastanka Vmesne Evrope pojavila tudi politična geografija (Ratzel), ki je še danes vodilna veda v prostorski interpretaciji družbe in umeščanju družbeno relevantnih pojavov v konkretno geografsko okolje in v relativni, to je teritorializirani prostor.

2 Prostor in teritorialnost

Izhodišče za razumevanje stvarnosti v prostoru je razumevanje razmerja med prostorom in teritorijem to je celote teritorialnih pojavov, procesov, odnosov in aktivnosti odnosov v prostoru in soobstoja teritorialnih akterjev v njem. Prostor je naravna danost, ki ima svojo, za človeka brezkončno in od nje neodvisno, geometrijo in edinstvenost, iz katere izhaja njegov determinističen značaj glede na človeško družbo, njen demografski, tehnološki in teritorialni razvoj (Radovanović 1989, 9–10). Tako homogen in nespremenljiv prostor je po Andersonu (Anderson 1995, 73) »absolutni« prostor, pojasnljiv z Evklidovo geometrijo in Newtonovo fiziko, kjer se oddaljenost med dvema točkama meri s kilometri. Vendar, ostati na ravni »absolutnega« v interpretaciji prostora in družbenih procesov v njem, bi pomenilo obstati pri naravnogeografskem determinističnem interpretativnem izhodišču, ki zagovarja primat fizičnega okolja nad družbenim, opozarja Bufon (1999).

Koncept »relativnega« prostora kot spremenljivke, spremenljivega in spreminjajočega se in zato neizogibno relativnega fenomena sledi Einsteinovi fiziki, da stvari obstajajo v svetu v štirih dimenzijah – časovni dimenziji kot tudi treh prostorskih dimenzijah. To je historični, proizvedeni, to je teritorialni-

zirani prostor, ki ga zasedamo. V njem se odvijajo vsi družbeni pojavi, procesi, odnosi in aktivnosti, med njimi tudi politični, gospodarski, varnostni ... Razdalje v njem so definirane družbeno, variirajo glede na veliko dejavnikov, praviloma sledijo neravnim črtam in so podrejene časovnim, denarnim in hierarhičnim merilom (Anderson 1995, 73; Bufon 1999, 94).

V politični geografiji je relativizacija prostora »... pomembna v družbenem pogledu zaradi razumevanja 'različnosti' in oblikovanja različnih in sočasnih teritorialnih identitet...« (Bufon 1999, 94). Pomembno je »... razumeti prostorsko stvarnost in predvideti prihodnost...«, že v naslovu opozarja publikacija Geographica Slovenica. Tako sodobna, tudi slovenska, politična geografija opozarja na pomembnost kritičnega presojanja teritorialnih pojavov, procesov, odnosov ter aktivnosti v prostoru.

Teritorialnost človeške vrste je ontološka, spoznana kot eksistenčna oblika prostorskega obnašanja, prostorska strategija posameznika ali skupine v namenom podrejanja, vplivanja ali nadzorovanja ljudi, pojavov in odnosov, v funkciji zagotovitve in ureditve nadzora dela prostora, ki mu pravimo teritorij (Sack 1986, 19; Gottman 1973). Teritorij je torej »... območje, večje ali manjše, del zemeljske površine, potreba po nadzoru in posedovanju tega pa je bila vedno glavna značilnost človeškega obnašanja...« (Johansson 1999, 1).

Politična teritorialnost, čeprav je bila zaznana veliko prej, je uveljavljena šele proti koncu 19. stoletja, ko je Ratzel, sicer pod vplivom biologije in socialdarwinizma, postavil temelje politični geografiji. Od takrat »... politična teritorialnost, zlasti v obliki države...« (Glassner in Blij 1989, 13; Soja 1971, 39) predstavlja poseben odnos med političnimi sistemi in geografskim okoljem, je vedenjski fenomen, povezan z organizacijo prostora, medtem ko je njen najbolj viden izraz razčlenjevanje prostorskih odnosov, omejevanje nekaterih aktivnosti na posamezna območja in izključitev posameznih kategorij ali oseb iz prostora teritorialnega posameznika ali skupine (Soja 1971, 19). Tako kot teritorialnost sploh se tudi politična teritorialnost dogaja kot »... raznovrstno konstruiranje teritorijev različnih vrst...«, »... neprekinjeno spreminjanje zavzemanja mesta v prostorskem sistemu... ves čas in na različnih prostorskih ravneh, tako na lokalni, regionalni in nacionalni kot mednarodni ravni...« (Paasi 1986). Rezultat je politični (relativni) prostor, politični prostor, v katerem enakovreden obstoj več konkurenčnih teritorialnih akterjev v istem času, ne na lokalni, ne regionalni in ne svetovni ravni, ni možen. Zato se relativni prostor oblikuje kot skupek ali sistem teritorialnih funkcionalnih sistemov, teritorialno (politično) organiziran prostor, ki determinira odnose ter stabilnost in varnost v vsaki konkretni ureditvi.

3 Teritorij in varnost

Temeljne vezi med varnostjo in prostorom najdemo že v sami družbeni dihotomiji prostora. Ta je po Gottmanu z vidika družbenih aktivnosti odprt in hkrati tendenčno deljen; omejen in hkrati s težnjo po nadaljnji širitvi; raznolik in hkrati s težnjo po organizacijskem poenotenju. Prostor povzroča konflikte, ker je hkrati sredstvo varovanja družbenih skupnosti in odskočna deska v njihovem iskanju novih razvojnih priložnosti (Bufon 1999, 100).

Verjetno je zato zgodovina človeštva njegova teritorialna zgodovina. Nadzor teritorija ali dostopa do njega (posedovanje) je prvinska potreba in strateška zahteva vseh političnih formacij ter je tradicionalno povezan s potrebami in koncepti njihove varnosti: vojaške, gospodarske, kulturne, ekološke in druge. Zahteva po teritoriju je v osnovi zahteva po preživetvenih in/ali razvojnih resursih.

Po O'Sullivanu (1986) se je največ vojn v človeški zgodovini dogodilo zaradi želje po teritoriju. Wright ugotavlja, da je teritorij eno glavnih gonil vojne na vseh razvojnih ravneh, vendar se je, skupaj z aktivnostjo, obrambo in družbo v zgornji del lestvice v zavesti ljudi povzpел šele na civilizacijski stopnji. V moderni družbi sta teritorij in obramba pogosto oblikovani kot legalni racionalizaciji vojn, politični motivi pa so pogosto kombinirali gonila, kot so prevlada, teritorij in aktivnost (Wright 1942, 131).

Prvini teritorialnosti sta tudi teritorialna ideologija, katere vsebina »... variira glede na čas in prostor...« (Anderson 1996, 34) in teritorialna socializacija, ki ji je vsebina vgrajevanje teritorija v mentalni

sklop vrednosti in vrednot (Duchacek 1986, 16), sta med odločilnimi dejavniki pobude in trajanja boja za teritorij.

Obe tukaj označujem s pojmom pomembnost teritorija, ki jo Goertz in Diehl (1992) členita na izvorno ali resnično (angleško *intrinsic*) pomembnost, ki je to že sama po sebi, ter na relacijsko ali percipirano pomembnost, ki se lahko od izvorne bistveno razlikuje. Slednja je prepoznavna v Bufonovem videnju subjektivne reinterpretacije »... *objektivnih prostorskih danosti, zaradi česar se oblikujejo lahko zelo različna sočasna videnja istega prostora in v njem prisotnih pojavov in s tem tudi različni prostorski modeli*...« (Bufon 1999, 94).

Pomembnost teritorija torej ne obstaja po sebi, temveč jo tvorijo naravne in ustvarjene vsebine: otipljive, manj otipljive in neotipljive vrednote, zaradi katerih teritorialni akterji pogosto stopajo v spore/konflikte/vojne.

Vsekakor se pa teritorij kaže kot »... *središčna vrednota in stičišče*...« (Soja 1971, 19–20) za utrjevanje drugih, bolj abstraktnih sorodstvenih vrednot (država kot vrednota, materialne, politične, etnične, kulturne, religijske ...), esencialno ali konstruktivistično kumuliranih v zavesti ljudi kot teritorialnih vrednot in teritorialnih identitet (Paasi 1995; Williams in Smith 1983). Teritorialna ideologija in teritorialna socializacija v klasičnem pomenu, v postmodernistični terminologiji pa konstruiranje identitete (Johansson 1999) ali problematiziranje in konstruiranje varnosti, angleško *securitization* (Waver 1997), (varnostni vidik konstruktivizma) so oblike opredeljevanja teritorija kot oblike samoizražanja in/ali agregata moči. Nasproti ideji o deteritorializaciji sveta ostaja temeljna konstanta: »... *prostor je danost, teritorialnost je obnašanje in teritorij kot osrednja vrednota, skozi katero so druge vrednote lahko izražene*...« (Tunjić 1999). Prav v teh se skrivajo geopolitične dimenzije reteritorializacije evropskega političnega prostora.

Prav tako kot je teritorij ali dostop do njega prvinska potreba in strateška zahteva vseh političnih formacij »... *ostaja dejstvo, da nikjer na svetu ne oblikujejo zunanje in obrambne politike, ki ne bi izhajala iz okvirov geopolitike*...« (Gray 1997). Geopolitiko je možno v najširšem pomenu označiti kot vez med prostorsko in geografsko obarvano zunanjo in varnostno politiko. Moramo pa se pri tem zavedati, da geopolitika ni več omejena na le na vez med prostorom in vodenjem državne zunanje politike niti na realistično spopadanje sil na splošni ravni (Aalto in Berg 2001). Sodobno razumeti geopolitiko pomeni kritično obravnavati njeno vsestranskost in vsejajemnost vsaj v štirih analitično ločljivih dimenzijah modela kritične geopolitike: strukturalni, formalni, prakseološki in populistični geopolitiki (Tuathail 1996). Le ob taki členitvi je možno videti novo evropsko reteritorializacijo kot konstruiranje novih geopolitičnih subjektivitet po poti integracije in politike velike sile. Tudi omenjeni konstruktivizem identitet in varnosti je dosti lažje razumeti, ko ga umestimo v model strukturalne geopolitik

4 Geopolitična regija Vmesna Evropa

Pojem regije označuje marsikaj; odvisno od avtorjeve percepcije, področja in disciplin, s katerimi se ukvarja, dimenzije, ki jo zajema, območja, o katerem piše, in strukture, ki jo sprejme (Bučar 1993, 42). Tukaj se omejujem le na nekatere geopolitične in geostrateške vidike regionalnosti Vmesne Evrope v globalnem in evropskem okviru.

Geostrateško regijo lahko vidimo kot »... *izraz medsebojnih odnosov velikih delov sveta glede lokacije, premikanja, tržnih smeri ter kulturnih in ideoloških vezi. Nadzor strateških prelazov in prehodov na kopnem in morju je pogosto usodno pomemben za enoto strateške regije. Tako mora biti geostrateška regija dovolj velika, da bi bila sposobna globalnega in regionalnega vpliva, ker je sodobna strategija lahko izražena samo v globalnem pomenu*...« (Kotek in Suliborski 1994, 12)

Geopolitično regijo pa kot »... *osnovo za pojav stičišč več sil znotraj geostrateške regije. Ker gre praviloma za območja komplementarnosti resursov, so geografske regije tiste, ki nudijo okvir za oblikovanje*

geopolitične regije, te pa so okvir za skupne politične in ekonomske aktivnosti. Tako imajo geostrateške regije [sfere] strateško vlogo, medtem ko geopolitičnim regijam pripada taktična vloga...» (Cohen 1973, 64).

Izbrani opredelitvi postavljata nekoliko na glavo splošno znano procesualno razmerje med geopolitiko in geostrategijo. Slednjo namreč poznamo kot proizvod (geo)politike, ki jo zanima vse, kar je znotraj *raison d'etat* in *raison militair'e*, Zato ji ponekod pravijo kar vojaška politika ali mlajša sestra geopolitike. Problem se skriva v nastopanju pojma in dejavnosti strategije širše v smislu velike ali globalne strategije (Parker 1997, 32–35).

Vsekakor pa velja, da velja za Vmesno Evropo, da težavnost in spornost njenega opredeljevanja splošno izhajata iz prostorsko-teritorialnih in geopolitičnih značilnosti Evrope same:

- Geografska celinskost Evrope je vprašljiva. Obveljala je psevdogeografska zahodnoevropska kognitivna definicija: Evropa je celina od Atlantika do Urala (De Gaulle 1962). Vendar je še vedno, in priložnostno vedno znova, vprašljivo, kje na vzhodu se konča Evropa in pri tem vedno prevlada geopolitični in geostrateški obarvan odgovor: Evropa je lahko do Vladivostoka, če do tam lahko sežeta geopolitična in vojaška moč. Zato je Vmesna Evropa spremenljiva in premična dinamična regija, ki je bila še pred kratkim celo nevidna. Edina kvantitativna in kvalitativna merila, ki izražajo združitve številnih elementov in na katerih temelji organizacija prostora (Cohen 1973, 63), so teritorialna in geopolitična in edini skupni imenovalci le-teh so odnosi in aktivnosti teritorialnih akterjev zunaj nje. Tradicionalna tekmovanja in pogosto nasilni premiki meja glavnih teritorialnih akterjev so tukaj obstoječa ljudstva pretvarjali v vazalne enote, robna in obmejna območja ali strateške tamponske (*buffer*) cone.
- Evropa je krščanskofundamentalistična tvorba. Pojem Evrope kot kulturne in politične skupnosti, drugačne od »Zahodnega krščanstva«, »Zahodne civilizacije« se je pojavil ob zaznavi močnejšega pritiska nekrščanskih ljudstev z vzhoda in juga, ko je v redno uporabo prišla beseda »pagan« (Medvedev 1997; Johnson 1996, 64). Šele krščanske vojne so ustvarile čustveni izraz evropskosti ter idejo in zavest o Evropi (Medvedev 1997). Tako je teritorij postal nova evropska krščanskofundamentalistična vrednota in močno gonilo vojne. Pred tem je *Christianitas* poznal razmejitev samo med Dobrom in Zlom (*civitas Dei in civitas mundi*); bil je sinkretičen in nediskriminirajoč v modernem političnem pomenu. Vmesna Evropa je zrastle na vrsti branikov srednjeveške evropske trdnjave (*Christendom*). »... Pojem *antemurale christianitatis* (lat. *ante* [pred] in *murus* [zid]) je običajno rabljen za označitev srednjeevropskega mejjišča proti vzhodnim poganom (Tatari, Turki) ali krivovernikom različnih pravoslavnih veroizpovedi...« (Johnson 1996, 64) ter Vojne krajine kot vojaške fronte, uradno avstrijske vojaške meje proti osmanskemu imperiju. Na fronti so vedno rabili Poljaki, Hrvati, Madžari, Čehi, Slovaki, Slovenci, Srbi, Bolgari, Vlahi, Ukrajinci, Rusi in druga robna ljudstva. Po porazu srbsko-črnogorske vstaje v legendarni Kosovski bitki leta 1389 so odgovornost za evropski konflikt z islamom in vlogo zahodnokrščanske fronte prevzeli Madžari. Ker so bili ti po vrsti križarskih pohodov v bitki pri Mohaču leta 1526 hudo poraženi, so Habsburžani že po dveh letih ustanovili na hrvaškem Vojno krajino pod neposredno upravo Dunaja, v kateri so lastniki postali odvisni od vojaške službe, katere enote so bile sestavljene iz Srbov, Hrvatov in Nemcev. Vojaška meja je bila nato podaljšana še preko Vojvodine in Transilvanije do Karpatov. Celotno idejo o zahodnokrščanskem obzidju je spremenil nastop reformacije. Tudi danes se Evropa za nekatere končuje tam »... kjer se končuje zahodno krščanstvo in se začenjata islam in pravoslavlje...« (Huntington 1996, 158; Santoro 1996).
- Evropa je predvsem geopolitična in geostrateška tvorba, fundamentalno razdeljena na dva geografsko, kulturno in strateško nasprotujoča si in neenaka dela: Zahodno in Vzhodno Evropo. Razmejitev med njima je ob snovanju »... zaključenega političnega sistema...«, »... celovite zamisli...« ali »... svetovnega pristopa...«, zaradi strateškega zavarovanja Zahoda ponudil Mackinder (1904 in 1919). Meja poteka skozi Nemčijo, po zgodovinski meji med Slovani na vzhodu ter Germani in Romani na zahodu, je hkrati globalna geostrateška meja med strateškima Vzhodom in Zahodom. Skoraj celot-

na Evropa je v tej razdelitvi dobila vlogo »notranjega krajca« (*Inner Crescent*) Evrazije oziroma nje-nega Osišča, kasneje Osrčja. Ob tem se je pojavila Vmesna Evropa, originalno *Zwischeneuropa*, da bi označila mejišče »... med Zahodom in Vzhodom, med Nemci in Rusi ...« (Medvedev 1997 in 1998). Skoraj celotna Evropa zahodno od črte med Baltikom in Črnim morjem je nato prispela v Spykmanovo strateško obrobje ali »... široko tamponsko območje konflikta med pomorsko in kopensko silo ...« (Spykman 1944, 41).

Pojem Vmesna Evropa se prepleta in pogosto zamenjuje s pojmom Srednja Evropa, ki je ostal v mentalnih sklopih Slovanov iz nemškega pojma *Mitteleuropa*. Toda tudi ta »... ni in nikoli ni bila samo geografski pojem, ampak vedno tudi političen. Srednja Evropa je bila vedno neprostovoljno ločilo od Zahoda in zavestni odcep od Vzhoda. V tem smislu je Srednja Evropa oboje: protizahodna in protivzhodna ...«. Nemci so jo vedno videli »... kot način izogiba svoji (percipirani) izolaciji v Evropi v obdobjih politične šibkosti in kot način upravičevanja hegemonističnih hotenj v obdobjih politične moči ...« (Brechtfeld 1995, 118).

5 Vmesna Evropa danes in jutri

Po Cohenu je nova geopolitika tisto, kar je pomembno za razvoj smiselne, uravnotežene in realistične paradigme, ponuja pa prostorsko konceptualno osnovo za zemljevid nove svetovne ureditve (1994 in 1999). Vmesna Evropa v »... novi geopolitični strukturi ... dinamičnega ravnotežja ...« predstavlja prestopišče (*Gateway region*) »... med globalnima geostrateškima sferama ...« na vrhu hierarhične lestvice. Je strateško orientirana in politično fragmentirana regija nasprotovanja, ki se na skrajnem jugovzhodu podaljšuje v razdrobljeno regijo (Turčija, Bližnji vzhod in severovzhodna Afrika). Funkcionalno in geografsko gre za nekdanjo Mahanovo (1957) nestabilno območje med 30° in 40° geografske širine med Rusijo in Britanijo, Hartshornovo (1944) razdrobljeno cono Vzhodne Evrope od Baltika do Jadrana in pa Fargrievejevo (1915) cono trčenja med pomorskimi silami in silami evropskega Osrčja, sestavljeno iz majhnih tamponskih držav.

»... Ob zajemu območij zahodno od Odre in Nise, gorovja Hartz in čeških gora do severnega Jadrana ter na vzhod do ruskih meja bo evropsko prestopišče popolnoma odprto ... Njegove nacionalne politike in gospodarske strukture ... morajo najti vojaško rešitev, ki ne bo ogrozila ruskih varnostnih ciljev. Z izjemo Grčije gre za regijo, ki jo tvori srednji pas držav med Nemčijo in Rusijo ...« (Cohen 1994, 28).

Kaj pa na evropski ravni? Evropske države si prizadevajo s konstruiranjem evropske geopolitične subjektivitete v obliki Evropske zveze stopiti na hierarhično lestvico v globalni geopolitični strukturi kot gospodarski, politični in vojaški geopolitični subjekt prvega reda. Sodeč po strategiji gospodarskega razvoja naj bi Evropska zveza do leta 2010 postala najbolj konkurenčno in dinamično območje sveta. Na drugi strani na enak način poteka konstruiranje Rusije v enakem pomenu, le da ta poteka hkrati po rusko-evropskem in globalnem tiru (še naprej je akter na ravni supersile).

Toda analitiki vidijo v primeru evropske reteritorializacije nastajanje imperialne geopolitične strukture z osredji v Bruslju, Moskvi in Ankari (Waver 1997a). Da je potrebno navedene sisteme obravnavati kot imperije govori empirija: vsak od njih uspešno oblikuje gravitacijski center in percepcijo sebe kot centra ter priteguje druge države v lastno orbito, vsekakor pa se že obnašajo drugače kot bi se v primeru, če bi bili samo periferni glede na evropsko družbo. Kakorkoli, teritorialna struktura imperialnega sistema je specifična (skica). Periferije vsakega sistema se vsaka z vsako prekrivajo v mejišču Vmesna Evropa.

Evropski reteritorializacijski procesi so skoraj identični konceptom Reicha in Großrauma, ugotavlja Tunanderjeva (1997, 24). Ker se zgodovinsko-kulturne delitve novih geopolitičnih struktur ujemajo z vojaškimi in oblikujejo glavne geopolitične delitve, lahko govorimo o številu *Reichov*, ki širijo svoje različne politične ideje glede prava, demokracije in moči države čez njihove posamezne *Großräume*. Gre za »... tekočo tendenco oblikovanja nove mejne črte med Vzhodom in Zahodom vzdolž tistega, kar je nekoč Kjellen poimenoval velika kulturna razmejitev ...«. Glede aktualnih reteritorializacijskih proce-

sov se zdi, da gre za »... *rekonstrukcijo evropskega zidu med Nami in vojaško-kulturno Drugim, med Prijateljem in Sovražnikom* ...«, ki ju ločuje omenjena velika kulturna razmejitev med Evropo in Rusijo.

Analitiki opozarjajo tudi na tradicionalno podrejenost evropskega političnega prostora rivalstvu tradicionalnih imperialnih osredij in drugih centrov ter na možnost propada projekta Evropska zveza (Waver 1997a; Hassner 1997). Medtem ko Nemčija skuša večji del svojih občutljivih zgodovinskih in sodobnih geopolitičnih vprašanj prenesti na Evropsko zvezo, sta njeni protiuteži v Rusiji in Turčiji in tudi Franciji, Italiji. Analitiki agencije STRATFOR pa opozarjajo na verjetnost ekonomske in varnostnoobrambne desinhronizacije in disharmonije, ki jo primerjajo z ekonomsko destabilizacijo ZDA v 50-ih letih 19. stoletja, katere rezultat je bila »... *državljanska vojna v trenutku, ko je Jug zahteval izstop in definiranje lastnih ekonomskih politik* ...«. Problem je bil rešen z državljansko vojno (medmrežje 1).

6 Nova stara Vmesna Evropa

V imperialnem svetu in imperialni Evropi, bodisi treh bodisi več imperijev, bo sistem suverenih držav zamenjan s kompleksi centraliziranih geopolitičnih struktur, s »... *sistemi polodvisnih ali odvisnih* ...« (Wight 1977), oziroma »... *jedrnih ali središčnih in perifernih ali robnih* ...« držav (Taylor 1997, 110). Pomembnost in status vsake med njimi v imperiju bosta odvisni od njenega položaja v teritorialni hierarhiji sistema, to je fizični oddaljenosti od osredja (Waver 1997a).

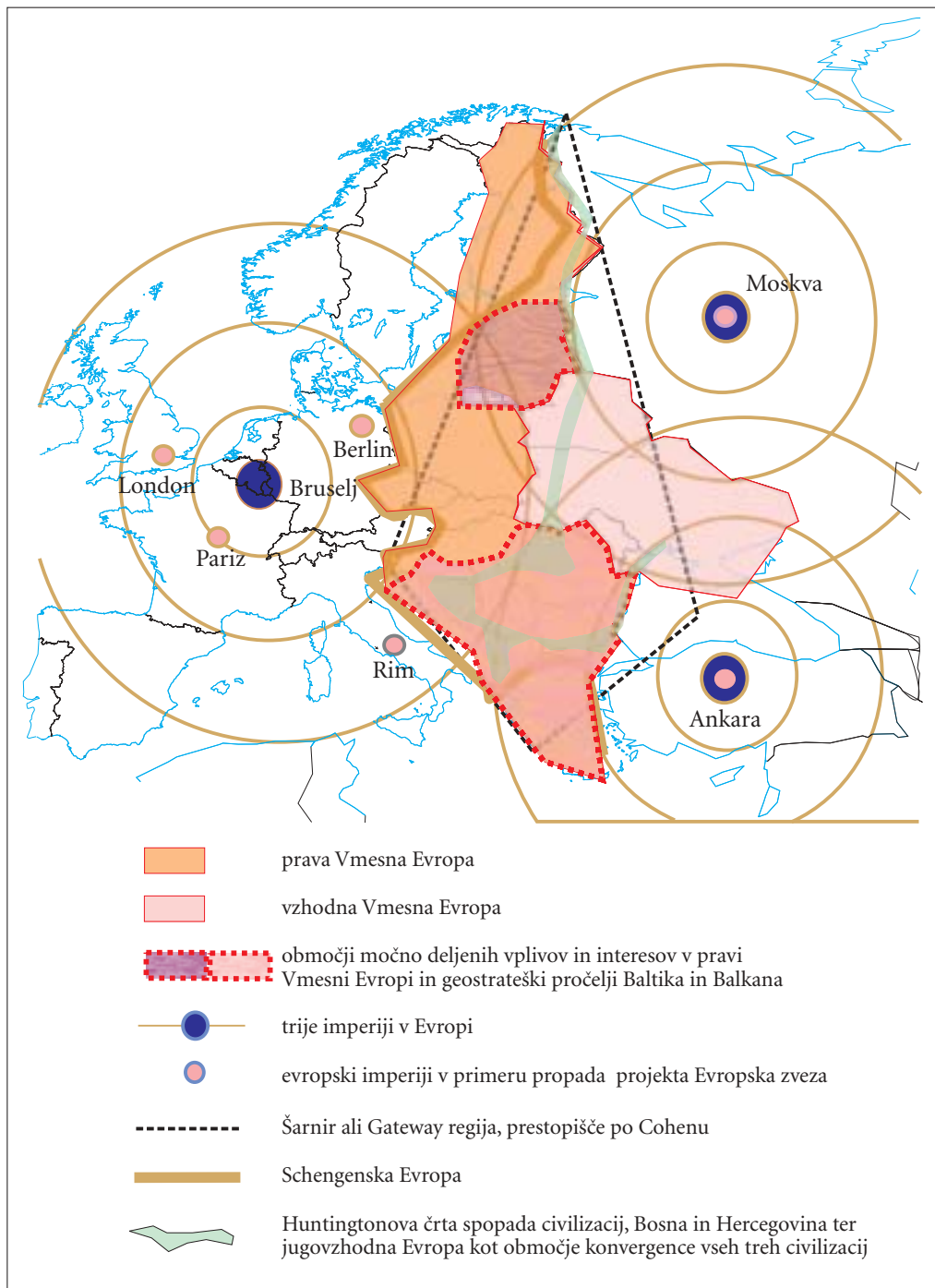
V procesih teritorialnega prestrukturiranja in konstruiranja novih geopolitičnih subjektivitet na globalni in evropski ravni je Vmesna Evropa kot strateško mejišče že empirično dejstvo. Razprostira se od severa Finske do Jadrana, severnih obal vzhodnega Mediterana in Črnega morja. V njej se med seboj prekrivajo periferije in robovi imperialnih osredij, prerivajo pa se tudi specifični globalni in evrazijski interesi ZDA. Kljub temu pa je že zdaj, v času še izrazito turbulentnega preurejanja, opazna njena delitev na dva specifična geopolitična in geostrateška podsistema:

- Na njenem vzhodu, v tako imenovani pravi Vzhodni Evropi se oblikuje ruski krog dominionov in hegemonije in varnostni sistem robnih polodvisnih držav (krajina, glacis), v političnem besednjaku prepoznaven kot bližnja sosesčina. Vanj spadajo Estonija, Latvija in Litva ter Belorusija, Ukrajina in Moldavija. V interakcijskih procesih (re)konstruiranja geopolitičnih subjektivitet se v taistem sistemu prepletajo, čeprav z manjšo intenziteto, tudi vplivi in interesi Evropske zveze, zahodnih evropskih sil, Turčije ter strateški interesi ZDA v Evropi in Evraziji.
- Na njenem zahodu se ob ponujanju zahodnih dobrot prenavlja prava Vmesna Evropa, kompleks med seboj manj ali več prekrivajočih se dominionov, hegemonije in periferij, strateških mark imperialnih osredij. Območje je skoraj identično nekdanjemu pasu držav med Nemci in Rusi, Germani in Slovani, Vzhodom in Zahodom, vendar je v interakcijah ob konstruiranju geopolitičnih subjektivitet že pridobilo vse značilnosti bližnje sosesčine Evropske zveze in v Jugovzhodni Evropi tudi Turčije. Kakorkoli, območje je v precej širšem obsegu pod upravo Evropske zveze kot je Skupnost neodvisnih držav pod upravo Moskve (glede Baltika glej: Christiansen s sodelavci 2000, 232).

Pri tem je meja med Vmesno Evropo in Zahodom kar jasna in ostra, političnogeografsko, geopolitično, geostrateško in varnostno namreč sledi slovansko-germanski in slovansko-romanski antropogeografski razmejitvi, po kateri sedaj poteka šengenska meja. Meja med pravo Vmesno Evropo in pravo Vzhodno Evropo je nejasno in difuzna oziroma bi bila določljiva le ob povsem jasni razdelitvi interesov in vplivov med Vzhodom in Zahodom. Kakorkoli, kot tečaj med njima je umeščena Huntingtonova črta spopada civilizacij.

Zdi se, da je postala versajska Vmesna Evropa preozka. Ta je z novo reteritorializacijo razširjena na Belorusijo, Ukrajino in Moldavijo in teritorialno še bolj razdrobljena.

Taisti teritorialni akterji, ki so Vmesno Evropo ustvarjali, ji danes v obdobju geopolitične rekonstrukcije rečejo geopolitična prelomnica (faultline), ali kot bi se to dalo v kontekstu razumeti napačno

Slika 1: Območja vplivov in interesov v Evropi in Vmesna Evropa.

zastavljena geopolitična črta: med liberalno zgodovinskim in tradicionalno zgodovinskim svetom (Fukuyama 1992; Brzezinski 1995); območjem miru in demokracije na eni in območji nereda in konfliktov na drugi strani (Keegan in Wheatcroft 1986), svetovnim središčem in svetovnim obrobjem (Buzan, Goldgeier, McFaul, V: Kotnik - Dvojmoč 2000), geostrateškimi sferami (Cohen 1994 in 1999; Matić 1995); svetovnimi civilizacijami, utemeljenimi na kulturnih in religijskih kompleksih (Huntington 1998; Kicikis, V: Matić 1995). Vsekakor pa ima vsa obeležja »... *obmejne zemlje med ... Kosmosom in Kaosom ...*« oziroma Zahodom in Vzhodom ter »... *naraščajoče kaotične regije na periferiji ...*« (Tunander s sodelavci 1997, 20).

Kakorkoli, tudi nova (re)teritorializacija narekuje jasne markerje, to je teritorialne meje. Transformacija Prve Evrope (Brzezinski 1995) ali Evropske trdnjave (Mann 1993) v Schengensko Evropo ter širitev Evropske zveze in zveze NATO na evropski vzhod imajo predvsem geopolitične, geostrateške in varnostne namene: doseči nove funkcionalne oziroma varnostne meje, ki bodo dislocirane od uradnih meja teh teritorialnih varnostnih sistemov, ter ustvariti lastne periferije v območju Vzhodne in Jugovzhodne Evrope (Foucher 1998).

V Inštitutu za specialne strateške raziskave v Moskvi menijo, da geopolitični odnosi treh geopolitičnih formacij in glavnih geopolitičnih dejavnikov evropske politike v Evropi »... *izzivajo na celini stalne cone napetosti na nestabilnih in nenehno spreminjajočih se mejah med evropskim Zahodom in Srednjo Evropo na eni strani in med Srednjo Evropo in Rusijo (Evrazijo) na drugi strani ...*« (V: Matić 1995, 291).

7 Sklep

Vmesna Evropa je bila, je in bo strukturni element relativnega prostora in del naše prostorske stvarnosti. Je trajan, dinamičen in po funkciji in obsegu izrazito nestabilen, nenehno spreminjajoči se teritorialni pojav, včasih tudi neviden, prostor prehodov in različnih političnih situacijah in skozi zgodovino. Je geopolitična tvorba celokupnih prostorskih in teritorialnih pojavov, procesov in odnosov ter aktivnosti v absolutnem prostoru, predvsem zaradi strateškega zavarovanja strateških interesov teritorialnih akterjev zunaj nje. Danes je Vmesna Evropa vezana na politično teritorialnost oziroma konstruiranje geopolitičnih subjektivitet velikih sil in teritorialno ločevanje na višji ravni, zlasti zahodnoevropskih sil U v odnosu do drugih centrov moči v evropskem prostoru: tako imenovane Ruske in Turške unije. Vmesna Evropa, sedaj razširjena, je potemtakem mejišče oziroma podsistem ali skupek vmesnih, bolj ali manj odvisnih držav, ki se na lokalno-regionalni ravni razvijajo kot periferno okolje sosednjih imperialnih centrov, na regionalno-kontinentalni ravni pa kot polperiferno območje, prek katerega se širi vpliv središčnih območij v robne predele Evrope.

Eksistira predvsem kot prvina relativnega prostora in njegova geopolitična in strateška prelomnica ter prostor jemanja dosegljivega v pravem trenutku časa, tako ali drugače: na miren način, z ohranjanjem miru, z vsilitvijo miru, demokracije, svobode, pravic, nudenjem partnerstva ali pač z grožnjo uporabe ali z uporabo sile. V tem je zapisano bistvo varnosti in identitete malih in šibkih ljudstev, narodov in držav v Vmesni Evropi ter vedno aktualnega spraševanja kje smo, kdo smo, kam gremo, čigavi smo. Pisatelj Meša Selimović je literarno v romanu Derviš in smrt zapisal »... *svoji nismo, a nikomur ne pripadamo ...*«.

Razumeti prostorsko stvarnost in predvideti prihodnost ni preprosto, toda znanstveni sistem in družbenopolitična praksa morata dojeti procese in ujeti trende. Sicer se bo zaostajanje v razumevanju prostorskih in teritorialnih pojavov, procesov ter prostorskih in teritorialnih razsežnosti stabilnosti in varnosti povečevalo. Brez tega sta družbena in politična praksa obsojeni slediti tradicionalnim geopolitičnim vzorcem ter namesto skupnosti podpirati unifikacije in paktizacije, deliti prostor na nas in njih, civilizirane in barbabe, prave in napačne ter ustvarjati sovražnike. Ob kvalitetnejšem spoznavanju prostorsko-teritorialne etiologije (ne)varnosti bi pametneje reševali številne varnostne dileme na poti v prihodnost.

7 Literatura in viri

- Aalto, P., Berg, E. 2001: *Spatial Practices and Time in Post-Soviet Estonia: Re-discovering Geopolitics in International Relations*. mimeo.
- Allen, J. 1995: *Global Worlds. Geographical Worlds*. Oxford.
- Anderson, J. 1995: *The Exaggerated death of the nation state. A Global World? Reordering Political Space*. Oxford.
- Anderson, M. 1996: *Frontiers. Territory and State Formation in the Modern World*. Cambridge.
- Brechtefeld, J. 1995: *Germany and Mitteleuropa After Reunification*. *Central European Issues, Romanian Foreign Affairs Review* 2–1. Bukarešta.
- Brzezinski, Z. 1995: *Izven nadzora: Globalno vrenje na pragu 21. stoletja*. Ljubljana.
- Bučar, B. 1993: *Mednarodni regionalizem – mednarodno večstransko sodelovanje evropskih regij*. Ljubljana.
- Bufon, M. 1999: *Problematika teritorialnosti v politični in kulturni geografiji*. *Geografski vestnik* 71. Ljubljana.
- Christiansen, T. P., Tonra, B. 2000: *Fuzzy Politics Around Fuzzy Borders: The European Union's »Near Abroad«, Cooperation and Conflict* 35–4. London.
- Cohen, B. S. 1973: *Geography and Politics in a World Divided*. New York.
- Cohen, B. S. 1994: *Geopolitics in the New Era: A New Perspective on an Old Discipline. Reordering the World, Geopolitical Perspective on the Twenty-first Century*. Boulder, San Francisco, Oxford.
- Cohen, B. S. 1999: *»The Geopolitics of an Evolving World System: From Conflict to Accommodation«. A Road Map to War, Territorial Dimensions of International Conflict*. Nashville, London.
- Duchacek, I. 1986: *The Territorial Dimension of Politics: Within, Among, and Across Nations*. Boulder, London.
- Fargrieve, J. 1915: *Geography and World Power*. London.
- Foucher, M. 1998: *The Geopolitics of European Frontiers. The Frontiers of Europe*. Pinter, London, Washington.
- Fukuyama, F. 1992: *Kraj povijesti i posljednji čovjek*. Zagreb.
- Glassner, M., Blij, H. 1989: *Systematic Political Geography*. New York.
- Goertz, G., Diehl, F. P. 1992: *Territorial Changes and International Conflict*. London, New York.
- Gottman, J. 1973: *The Significance of Territory*. Charlottesville.
- Gray, S. C. 1997: *Geopolitika jedrske dobe. Zahodna geopolitična misel v dvajsetem stoletju*. Ljubljana.
- Hartshorne, R. 1944: *The United States and »the Shatterbelt Zone« in Europe*. *Compass of the World*. New York.
- Hassner, P. 1997: *Obstinate and Obsolete: Non-Territorial Transnational Forces versus the European Territorial States. Geopolitics in Post-Wall Europe: Security, Territory and Identity*. Oslo.
- Huntington, P. S. 1998: *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Zagreb.
- Johansson, R. 1999: *The Impact of Imagination History, Territoriality and Perceived Affinity. Regions in Central Europe: The Legacy of History*. London.
- Johnson, R. L. 1996: *Central Europe – Enemies, Neighbours, Friends*. Oxford.
- Keegan, J., Wheatcroft, A. 1986: *Zones of Conflict. An Atlas of Future Wars*. London.
- Kotek, M., Suliborski, A. (urednika) 1994: *Region and Regionalism – a political-geographical approach. Region and Regionalism 1*. Łódź-Opole.
- Kotnik - Dvojmoč, I. 2000: *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav (študija primera Slovenije)*. Doktorska disertacija, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Mackinder, J. H. 1904: *The Geographical Pivot of History*. *Geographical Journal* 23. London.
- Mackinder, J. H. 1919: *Democratic Ideals and Reality*. New York.
- Mahan, A. 1957: *The Influence of Seapower upon History, 1660–1783*. New York.

- Mann, M. 1993: Nation-states in Europe and other continents: diversifying, developing, not dying. *Dada-lus: Journal of the American Academy of Arts and Sciences* 122–3. Boston.
- Matić, B. (urednik) 1995: *Tajna Balkana. Monografija o geopolitici*. Beograd.
- Medmrežje 1: <http://www.stratfor.com/services/giu/forecast/decadetocome/europedecade.asp> (14.03.
- Medvedev, S. 1997: *Catholic Europe, Marginal Russia, and Postmodern North: An Essay on the Origins and Limits of the European Project*. Northern Dimensions 1998. Helsinki.
- Medvedev, S. (urednik) 1998: *Zwischeneuropa: Historic Experiences, National Views and Strategic Alternatives*. Final Report to the Finnish Ministry for Foreign Affairs, UPI Working Papers 6/1998. Helsinki.
- O'Sullivan, P. 1986: *Geopolitics*. London.
- Paasi, A. 1986: *The Institutionalisation of Regions: A Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity*. Fennia 164. Helsinki.
- Paasi, A. 1995: *Constructing Territories, Boundaries and Regional Identities*. *Contested Territory: Border Disputes at the Edge of the Former Soviet Empire*. Aldershot.
- Parker, G. 1997: *Zahodna geopolitična misel v dvajsetem stoletju*. Ljubljana.
- Radovanović, M. 1989: *Jugoslovenski geoprostor*. Beograd.
- Sack, R. D., 1986: *Human territoriality*. Cambridge.
- Santoro, C. M. 1996: *Govor na mednarodni konferenci v organizaciji Atlantskega sveta Slovenije v Ljubljani, oktober 1996*. (prepis posnetka)
- Soja, E. W. 1971: *The Political Organisation of Space*. Resource Paper 8. Washington.
- Spykman, N. J. 1944: *The Geography of Peace*. New York.
- Taylor, J. P. 1997: *Political Geography. World-Economy, Nation State and Locality*. Harlow.
- Tuathail, G. 1996: *Critical Geopolitics. The Politics of Writing Global Space*. London.
- Tunander, O. 1997: *Post-Cold War Europe: Synthesis of a Bipolar Friend-Foe Structure and a Hierarchic Cosmos-Chaos Structure*. *Geopolitics in Post-Wall Europe: Security, Territory and Identity*. Oslo.
- Tunjjić, F. 1997: *Where Are We, Who Are We? Collection of Studies: Stability and Security of Eastern and Southeastern Europe*. Ljubljana.
- Tunjjić, F. 1999: *War and Geopolitics – Really Together Again? The Journal of Slavic Military Studies* 12–2. London.
- Waver, O. 1997: *Concepts of Security*. Copenhagen.
- Waver, O. 1997a: *Imperial Metaphors: Emerging European Analogies to Pre-Nation-State Imperial Systems. The future of international relations*: London, New York.
- Wight, M. 1977: *Systems of States*. Leicester.
- Willimas, C., Smith, W. 1983: *The National Construction of Social Space*. *Progress in Human Geography* 7–4. London.
- Wright, Q. 1942: *A Study of War*. Chicago.

8 Summary: The Europe in Between – our reality: a critique of the existing paradigms

(translated by the author)

How and in what dimensions contemporary deterritorialization or regeopolitization are changing the character, content and forms of existing theories and paradigm of geography in the field of political geography and of politicalology of security. Political territoriality is a behavioral phenomenon, resulting in the relative space formed as a set or system of territorial functional systems or a territorially (politically) organized space that determine relations and stability and security in each actual order. The basic ties between security and the space (territory) are in the dichotomy of the last. The territory itself causes conflicts since it is at the same time a mean of protecting of social communities and springboard for seeking of new development opportunities. However, territory is not a space, but rather a product

of territoriality in space with the intention of identification, classification and supervision of people, things and appearances as spatial components of power. As such it is one of the war-drivers, especially on the civilization level of the human development. Importance of territory does not exist originally; it is produced by natural and human created contents – tangible, less tangible and no tangible values, because of which territorial actors usually go into dispute/war/conflict. Territory is a central value and juncture field for a strengthening of other more abstract values, essentially or constructively cumulated in the consciousness of people as a territorial values and territorial identities. In this light we look at territorial ideology and territorial socialization in the classic sense, and on securitization (as a security aspect of constructivism) in post-modernistic terms; they are forms of definition of territory as form of self-expression and/or of aggregate of power. However, geopolitics has its space. As territory or a free access to it is an essential need and strategic claim by all political formation as not anywhere on the world and anyone does not forms its foreign or security politics which would not follow from a geopolitical frames. What is the difference between classic and postmodern geopolitics is that the latter have to be understand through its universality and mutuality – structural, formal, practical and popular – the four analytically separable dimensions of Tuathail's model of critical geopolitics.

However, the Europe in Between existed, at least from the beginning of the last century, between Germans and Russians, West and East. It is a constant but perpetually changing and moving geopolitical region, usually functionally named buffer zone or buffer states, sanitary cordon, limes, protectorates, zones of special interests or, now more fashionably speaking, zones of crisis management, etc.

Nowadays, in the new geopolitical structure, as on the European as on global level, the Europe in Between stays nothing different then in past times. On a global level it is now defined as Gateway, geopolitical region between the two geostrategical realms. It corresponds with Mahan's unstable area between 30 and 40 degree of latitude between Russia and Britain, Hartshorne's shattered zone of Eastern Europe from Baltic Sea to Adriatic Sea, and Fairgieve's crash-zone between maritime powers and powers of European Heartland.

On the European level we are witnessing that Europe want through construction of European geopolitical subjectivity become an economic, political and military power of the first order on the world hierarchical scale. But this construction is accompanied also with construction of the new geopolitical subjectivities of Russia and Turkey. As European union as Turkey and Russia in the construction of their geopolitical subjectivities are successfully shaping as gravitation centers with perception of themselves as centers, and attracting of other states in their orbits. Their behavior is different as it would be if they would be on the periphery of European company. However, the peripheries of each of them are intermingling and interlacement and covering each over other in the space of Europe in Between.

This new/old Europe in Between is being created in an European imperial system in which will be a system of sovereign states covered with complexes of centralized geopolitical structures that is core's and peripheral's or edge's states. Importance and status of each of them in the Empire will depend on the position of state in the imperial territorial hierarchy that is on physical farness from the center.

The Europe in Between as the strategic area in between is already an empirical fact. However, there is already visible that area is constructing into two specific geopolitical and geostrategical undersystems:

East of the boundary of the former USSR the Russia's circle of dominions and hegemony or security belt of edge's states is shaping, so-called the near neighboriness, but with the lesser intensity of Europe's and Turkey's influence and interests interlacing.

On its West the new complex of intermingling, interlacing, and each-other-covering circles of dominions, hegemony and periphery is arising. This is almost identical with the first Europe in Between, originally *Zwischeneuropa* between Germans and Russians, Germans and Slavs, West and East. In geopolitical interactions of the main actors this area already has all characteristics of EU's near neighboriness. The area is quite more under European government then Russia's circle is under Moscow.

The border between Europe in Between and the West is quite clear and sharp. Geopolitical, geostrategical and in security sense it follows Slavic-German and Slavic-Roman antropogeographical delimitation,

where is now located Schengen boundary. The delimitation line between West and East Europe in Between is unclear, diffuse, and difficult demarkable. It seems to be that the former Europe in Between became in the new era too narrow and must be extended with Byelorussia Ukraine and Moldavia, and of course, the three Baltic states.

Now, Europe in Between had been originally created by the same territorial actors that nowadays usually mark it as the faultline. In this sense and in sense of their territorial activities in the area we can conclude that the stability and security of the weak and small peoples, nations and states in the region base on territorial phenomena, processes, relations and activities. To understand the »space reality and to foresee the future« is not easy, but the science system and political practice have to comprehend processes and catch trends. Otherwise, our lagging in understanding of spatial and territorial phenomena, processes, relations and activities, and territorial dimensions of stability and security, will be increasing.

The renovation of the Europe in Between is negation of the deeply rooted geographical determinism which prefers an absolute space. Also this is a reason why political geography, must, as a leading discipline in the space interpretation of society and putting of social relevant phenomena into concrete geographic milieu and the relative or territorialized space, to do quite more.

